

Garrotxa d'Empordà

COMARCA:	Alt Empordà, Garrotxa i Pla de l'Estany	
SUPERFÍCIE:	20.785 ha	
MUNICIPIS:	La unitat inclou, parcialment o íntegrament, els següents municipis: Albanyà, Avinyonet de Puigventós, Beuda, Biure, Boadella i les Escaules, Cabanelles, Cistella, Crespià, Darnius, Esponellà, Figueres, Lladó, Llers, Maià de Montcal, Navata, Pont de Molins, Sant Llorenç de la Muga, Terrades, Vilafant i Vilanant	

Figura 11.1: Estreta vall de la Muga a prop d'Albanyà.

Trets distintius

- Sector de muntanya baixa de transició entre la plana empordanesa i l'Alta Garrotxa, caracteritzat per l'alternança de serres i valls sovint disposades en paral·lel.
- Paisatge muntanyós i fracturat a l'extrem occidental a l'entorn del curs de la Muga.
- Coberta forestal que predomina a mesura que s'avança cap a l'oest en direcció a l'Alta Garrotxa.
- Sòl agrari que s'estén especialment al sud-est, a les planes que davallen suaument cap al riu Manol.
- Presència de barraques de pagès i murs de pedra seca a la zona de la Garriga.
- La major part dels pobles mantenen una trama urbana d'origen medieval, a vegades amb castells i fortificacions defensives, com Lladó, Boadella d'Empordà i Sant Llorenç de la Muga.

Principals valors en el paisatge

- La capçalera del riu Manol i de les ribes de la Muga entre Albanyà i Sant Llorenç de la Muga.
- La Garriga d'Empordà, contemplada dins la xarxa Natura 2000.
- Els saltants d'aigua com el de la Caula, situat en una interessant formació càrstica.
- El valor productiu del paisatge agrícola, on es cultiva generalment cereals de secà.
- Les àmplies representacions d'arquitectura medieval, ja siguin de caràcter civil, religiós o militar. En són exemples l'antiga canònica de Santa Maria de Lladó i el poble fortificat de Sant Llorenç de la Muga.
- El santuari de la Mare de Déu de la Salut de Terrades.

Figura 11.2: Turons de Sant Baldiri i de la Penya, al sud de Sant Llorenç de la Muga en el sector més muntanyós de la Garrotxa d'Empordà.

Figura 11.3: El poble de Vilanant, envoltat d'una extensa plana agrícola.

Figura 11.4: Fons de vall oberta per la Muga entre Albanyà i Sant Llorenç de la Muga.

Figura 11.5: La Garriga, espai singular que s'estén entre Avinyonet de Puigventós i Llers.

480000

490000

UNITAT DE PAISATGE
Garrotxa d'Empordà

Salines-
l'Albera

Els Aspres

Biure

Masarac

Boadella

Pont de Molins

Albanyà

Terrades

Llers

Cabanes

4680000

4680000

Figueres

Vilant

Avinyonet
de Puigventós

Llado

Vilafant

Alta
Garrotxa

Plana de
l'Empordà

Sales
de Llierca

Beuda

Cabanelles

Navata

d'Àiguemà

Maià

Ordis

Borrassà

Vilamalla

Valls d'Olot

Estany de
Banyoles

Terraprim

Garrigàs

4670000

4670000

Sant Ferriol

Besalú

Crespjà

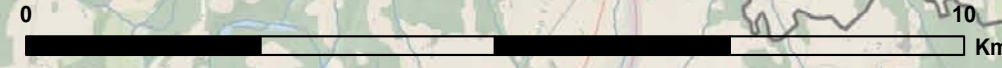
Pontós

Serinyà

480000

490000

E 1:70.000

Elements naturals que constitueixen el paisatge

La Garrotxa d'Empordà comprèn una àrea de transició entre la plana de l'Alt Empordà, situada a l'est, i els relleus prepirinencs de l'Alta Garrotxa, situats a l'oest. És, per tant, un territori basculat que esdevé més muntanyós i fracturat al sector més occidental, que inclou des de les primeres elevacions que tanquen Figueres i el traçat de la carretera A-II i de l'autopista AP-7 fins, gairebé, els cims culminants de la muntanya de la Mare de Déu del Mont. Així, es va des d'altituds de l'ordre dels 100 m fins als poc més de 1.000 m de les muntanyes que tanquen la Garrotxa d'Empordà per ponent.

La Garrotxa d'Empordà s'estructura a partir d'una sèrie de serres que prenen una disposició en paral·lel a mesura que ens separem de la plana, i guanyen altitud progressivament en aproximar-se a l'Alta Garrotxa. Algunes de les més rellevants són la serra de l'Illa (210 m), la serra d'en Clotes (230 m), la serra de les Avalls (336 m), la serra de la Quella (411 m), la muntanya de Santa Magdalena (519 m) i la serra Oliva (600 m). La vigorositat i potència dels relleus davalla progressivament fins a confondre's amb les àrees més planeres i aturonades que solquen el sector meridional de la Garrotxa d'Empordà. Com a contrafort més extens i sobresortint, amb disposició nord-est sud-oest hi ha la serra de l'Estela (550 m), que es localitza al sud de Sant Llorenç de la Muga, de forma paral·lela al curs del riu Muga. A l'extrem oriental, entre les localitats de Llers i d'Avinyonet de Puigventós, les serres donen pas a un seguit de replans aixecats o tossals d'entre 100 i 200 m d'altitud, com el Pla Vinyers o Terres Blanques. Són coneguts, genèricament, amb el nom de la Garriga o les Garrigues.

Els vessants del Mont i els seus contraforts propicien una xarxa hidrogràfica formada per torrents i rieres de curt recorregut però de

Figura 11.6: Boscos d'alzines i pinedes recobreixen densament els relleus més occidentals de la Garrotxa d'Empordà.

marcat pendent que, directa o indirectament, tributen les seves aigües al riu Manol, afluent de la Muga. Aquest és el curs fluvial més representatiu de la Garrotxa d'Empordà. La travessa d'oest a est, des de gairebé el seu naixement, als vessants obacs de la serra de les Corones, prop de Lliurona, fins penetrar a la plana empordanesa pròpiament dita. La Muga drena directament, o a través d'alguns torrents com els de les Avalls o mas Carreres, els territoris del terç nord de la Garrotxa d'Empordà. Pel que respecta a l'extrem sud de la Garrotxa d'Empordà és delimitat, en un tram curt, pel Fluvià, a on hi conflueixen algunes de les rieres que també provenen dels vessants del Mont, com la de Sant Jaume.

La combinació entre les serres i la hidrografia que les drena ha conformat un gran nombre de clotades i de reduïdes depressions que deixen poc espai pels relleus planers. Aquests es concentren al límit meridional de la Garrotxa d'Empordà, al sud de nuclis com Lladó, Cistella i Vilanant i basculen cap al riu Manol. Cas a part és la vall centrada pel curs de la Muga que, tot i no ser de grans dimensions, és sensiblement més gran que la resta. Aquesta vall és interceptada per diversos congostos que la comprimeixen i que permeten una certa individualització en trams. Els dos trams principals de la vall són, d'una banda, el tram que s'obre aigües amunt de l'embassament de Boadella, entre Sant Llorenç de la Muga i Albanyà i, de l'altra, el que s'obre aigües avall, des de les proximitats de Boadella fins a Pont de Molins.

Les roques sedimentàries són les més abundants. El curs de la Muga marca, a grans trets, el canvi en la preponderància del tipus de roques. Els extensos afloraments plutònics que es localitzen al nord de la Garrotxa d'Empordà pràcticament desapareixen un cop traspasada la Muga. Hi dominen en conjunt dipòsits sedimentaris de composició diversa que inclouen margues, calcàries, gresos, conglomerats i, a les planes riberenques del Manol i del Fluvià, dipòsits de graves, sorres, llims i argiles.

Des del punt de vista geomorfològic i tectònic, la Garrotxa d'Empordà, d'acord amb els límits considerats aquí, inclou, al sector més occidental i altívol, relleus estructurals on els materials sedimentaris calcàries formen cingles i escarpaments. Els nivells més argilosos o margosos que s'hi intercalen, com també els plans d'estratificació, faciliten la formació de costes més o menys inclinades. Tot plegat travessat pels cursos fluvials, que originen valls encaixades i algun congost com el de la Muga Torta. Són unes formacions integrades a la unitat geomorfològica Subpirineu i tenen una continuació directa cap a l'Alta Garrotxa. S'ha de citar, en aquest límit occidental, el pas de l'anomenada falla d'Albanyà en sentit nord-oest sud-est. El sector més oriental i deprimat, inclou glacis d'acumulació, cons de dejecció i glacis de peudemont, que formen vessants suaus entre àrees aturonades marginals. Aquests vessants estan constituïts per sediments i sediments de rebliment de conca, propis de peu o base d'un front muntanyós. No hi manquen aquí els encavalcaments de materials

calcàries com els que conformen l'àmbit de les garrigues o el que s'estén a les proximitats de Biure. Als voltants de Biure es localitza una sèrie incompleta del mesozoic i paleocè cavalcant sobre el sòcol paleozoic i l'eocè. La superposició d'estrats de diversa composició i resistència ha propiciat l'aparició d'alguna de les singularitats paisatgístiques amb major atractiu visual, com el vertiginós front encinglerat que constitueixen les calcàries ilerdianes de Santa Magdalena. No menys espectacular és el salt d'aigua, amb el seu corresponent gorg, que crea el torrent de la Caula en haver de salvar un dels blocs calcàries, a les proximitats de les Escaules.

A la Garrotxa d'Empordà, en cas de no haver-se produït cap intervenció humana, hi predominaria una cobertura bastant continua d'alzinar, concretament la comunitat d'alzinar litoral amb marfull (*Viburno-Quercetum*). Als sectors occidentals més aixecats, a altituds compreses entre els 500 i els 800 m, o fins i tot a cotes inferiors, a les obagues més marcades, es deixaria pas a l'alzinar muntanyenc (*Asplenio-Quercetum*). A les ribes fluvials, són les espècies de ribera les que prendrien protagonisme, descrivint sanefes lineals a banda i banda de les lleres.

L'escàs poblament dels sectors muntanyosos occidentals fa que el paisatge actual no divergeixi gaire de l'esmentat. Més rellevants han estat els canvis a les zones baixes orientals i meridionals, on s'han establert el gruix dels sòls agrícoles, els nuclis urbans principals i les vies de comunicació.

Els vessants de la muntanya del Mont es troben inclosos dins de l'Espai d'Interès Natural (EIN) de l'Alta garrotxa, mentre que la garriga d'Empordà ha estat inclosa dins de la xarxa Natura 2000, vista la seva catalogació com a Lloc d'Importància Comunitària (LIC) i Zona d'Especial Conservació per a les Aus (ZEPA).

Figura 11.7: Els materials calcàries predominen en algunes serres com Santa Magdalena.

Evolució històrica del paisatge

Els vestigis de poblament humà més antics es remunten a la prehistòria, si bé la densitat de les seves troballes és menor a la d'altres àrees empordaneses (com a la unitat dels Aspres o les muntanyes del Cap de Creus). Les restes prehistòriques de les coves de la Caula, a Boadella d'Empordà, van des del paleolític superior a l'edat de bronze. També s'han confirmat troballes neolítiques al paratge de l'Estela, al nord del municipi de Lladó. De l'època ibèrica hi ha un bon exemple de poblament al puig de Jonqueres, al nord-est del terme de Maià de Montcal. Els seus 329 m d'elevació sobre el nivell del mar i la topografia privilegiada de l'indret sembla que foren els factors clau per decidir la construcció d'un *oppidum* amb el seu corresponent recinte emmurallat, l'ocupació del qual arribaria fins a la segona meitat del segle II o el segle I aC.

La romanització comportà una major transformació antròpica del paisatge. Així ho corroboren les restes de diverses *uillae* romanes. A Avinyonet de Puigventós, a l'indret de Mas Rissec, s'han identificat vestigis d'una necròpolis i a Maià de Montcal, les restes d'una bòvila (can Corominas).

Com en d'altres àmbits geogràfics, l'estructura del poblament que avui es coneix es va iniciar al llarg de l'Edat Mitjana, ja fos per la consagració de nous temples parroquials que impulsaren la conformació de petits nuclis urbans al seu voltant, per la presència d'alguna fortificació senyorial, per l'agrupació d'un conjunt de masos o per l'existència d'una via de comunicació que els travessava. La fesomia d'aquests nuclis urbans ha sobreviscut, sovint sense grans alteracions, com a tret definitori del paisatge urbà actual. Cal tenir present que a la majoria de

Figura 11.8: Nucli de Vilarig.

Figura 11.9: Església de Santa Maria de Palau.

pobles no han crescut gaire i, per tant, no han modificat de forma substancial la trama urbana. El caràcter muntanyós del territori ha afavorit que moltes parròquies sovint no disposin d'un nucli compacte definit sinó de masos disseminats.

A la impulsió del poblament a la Garrotxa d'Empordà durant l'edat mitjana hi ajudà la fundació de petits monestirs benedictins, com el de Sant Pere d'Albanyà o el de Sant Martí de les Escaules, que posaren en valor terres ermes. D'aquesta època són nombroses les fites constructives que avui dia confereixen una personalitat accentuada al paisatge urbà de nuclis com Sant Llorenç de la Muga, Lladó o Avinyonet de Puigventós. També han perdurat petites esglésies romàniques rurals isolades, com la de Sant Quirze d'Olmells, a Llers, Sant Salvador de Coquells, a Vilanant, o Santa Maria de Palau, a Sant Llorenç de la Muga.

El fet que els territoris més orientals de la Garrotxa d'Empordà marquessin la frontera entre els comtats de Besalú, al qual pertanyien, i el d'Empúries-Peralada, contribuï a la construcció d'una línia defensiva integrada per tretze forteses, deu d'elles al terme de Llers. Malgrat que de la majoria han desaparegut parcialment o totalment, avui dia encara són remarcables la del poble de Llers o la de les Escaules. Posteriorment, també es fortificaren alguns masos, algun d'ells perfectament conservat, com el majestuós mas Arrufat de Taravaus, amb una torre del segle XVI.

Durant els segles XVI i XVII hi hagué un augment de la superfície d'oliverars en detriment del bosc, l'erm i la garriga. L'expansió de l'olivera també anà en detriment en alguns llocs de la vinya o la sembradura.

L'expansió agrícola s'accentuà durant el segle XVIII. El creixement va estar vinculat a l'important creixement econòmic i demogràfic experimentat. S'intensificà l'explotació del bosc, la vinya i l'olivera. En el decurs d'aquest segle, al sector de Boadella i les Escaules s'artigaren alzinars i pinedes a les àrees aturonades per tal de permetre l'expansió dels conreus. A més, es bastiren terrasses esglaonades perquè els conreus dels terrenys més planers i propers a la Muga ja no eren suficients per alimentar l'increment d'habitants.

Durant el segle XIX hi hagué també una tendència a l'augment de la superfície conreada en detriment de la superfície forestal i s'intensificà la transformació dels sectors de la garriga. Es roturaren els terrenys pedregosos, que fins llavors havien estat erms. L'anterior aprofitament per al pasturatge de la ramaderia ha perdurat en alguns topònims, on es manté encara el terme devesa: la devesa d'en Cloquella, la devesa de Ca l'Almar o la de Can Falgarona. El pedruscall calcari que va sorgir de la roturació fou retirat i s'aixecaren parets de pedra en sec per delimitar propietats, tancar ramats i bastir barraques adreçades a guardar eines o per aixopluc. Després d'artigar el garric es feren plantades massives d'oliveres i vinyes que modificaren totalment la fesomia del paisatge. En un principi, a la part central de cadascuna de les finques es plantaven ceps i després es voltaven d'oliveres. Amb aquest sistema hi havia molt més terreny dedicat al conreu de la vinya. No obstant, aquesta proporció es capgirarà dràsticament a partir de l'any 1879, arran de la penetració, a l'Alt Empordà, de la fil·loxera i de la consegüent arrencada de vinya per a plantar-hi oliveres. El significatiu increment de la producció d'olives provocà la construcció de nous trulls.

Complementàriament, sobretot a la banda més occidental, les zones

Figura 11.10: Fortificació al poble de Sant Llorenç de la Muga.

forestals foren explotades per a l'obtenció de fusta i carbó vegetal, entre d'altres productes. Fotografies de finals del segle XIX i d'inicis del XX evidencien aprofitaments intensos dels vessants muntanyencs, amb cobertures arbòries força esclarissades.

A la segona meitat del segle XX s'experimentà una tendència molt marcada a l'abandonament de les explotacions agrícoles de les àrees més inaccessibles, a la vegada que el bosc perdé la rendibilitat de la majoria dels seus aprofitaments. La comercialització de nous combustibles, com el gas butà, així com la generalització de l'electricitat foren factors decisius que abocaren a l'abandonament del bosc i al despoblament. Això va redundar en una densificació del bosc i en una extensió de la seva àrea fins a crear una gran massa, gairebé única, que cobreix tot el sector occidental. L'abandonament de l'explotació dels alzinars, la tala excessiva, juntament amb l'acció dels incendis forestals, són factors que expliquen el fet que una part d'ells fossin substituïts, totalment o parcial, per pinedes o boscos mixtes de pi blanc (*Pinus halepensis*). La fàcil i ràpida colonització ha estimulat la seva expansió dins d'un territori que presenta unes condicions climàtiques i edàfiques apropiades per al seu desenvolupament.

L'evolució del sòl agrícola a partir de la segona meitat del segle XX va estar marcat per un fet clau: l'onada de fred que es va viure el febrer de 1956, molt intensa i persistent, fet que suposà una forta afectació a les oliveres. Això marcà un abans i un després en el paisatge de la garriga, ja que la majoria d'oliveres es congelaren. D'aleshores ençà, la garriga pròpiament dita perdé la pràctica totalitat dels seus conreus. Moltes parcel·les restaren ermes i s'inicià la recolonització de la vegetació espontània. Una idea de la reculada viscuda pels conreus d'olivera la proporcionen les dades relatives al terme de Vilanant: de 300 ha plantades el 1935 es va passar a 56 ha en el 1999. En qualsevol cas, l'arrencada de l'olivera s'ha d'emmarcar també en un context més global de crisi de l'agricultura tradicional, en la qual l'onada de fred de

Figura 11.11: Barraca de pagès a la garriga de Llers.

1956 significà el punt d'inflexió.

Tot i l'abandonament de molts camps, a la dècada de 1960 i de 1970 es produí, contràriament, una important expansió de l'activitat ramadera intensiva. El procés generà l'aparició de noves instal·lacions: coberts, abeuradors i sitges per a emmagatzemar cereals, al costat dels masos històrics.

També resulten rellevants en l'evolució històrica del paisatge el seguit de transformacions a l'entorn fluvial de la Muga, on es bastiren una sèrie de minicentrals hidroelèctriques a les primeries del segle XX. Aquestes minicentrals, a part dels mateixos edificis, provocaren alguns canvis a la llera dels rius, amb la construcció de rescloses ben notables i l'aparició dels corresponents rabeigs a la llera del riu; això, a part dels canals i les esteses elèctriques.

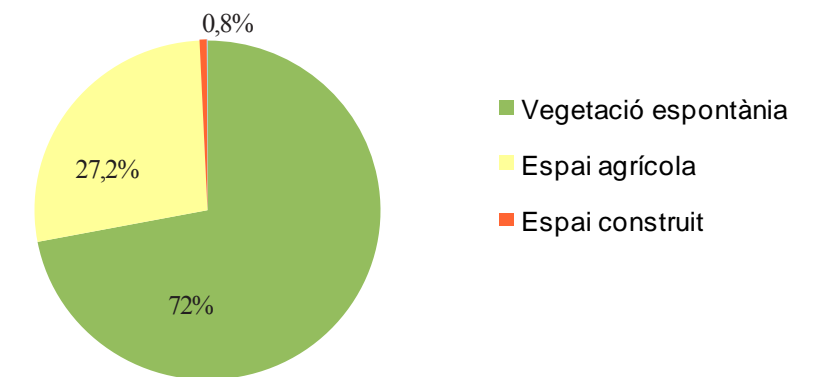
Paisatge actual

El paisatge actual de la Garrotxa d'Empordà es caracteritza per l'elevat recobriment de la vegetació espontània, que ocupa un 72% de la superfície global. Internament cal distingir entre l'àrea corresponent als boscos (52%) i la que s'atribueix a les bosquines i prats (18%). Per tant, un xic més de la meitat de la superfície correspon a masses forestals arbrades. Les pinedes són les més extenses, amb el 28,65% de la superfície, seguits, a no massa distància, pels alzinars, amb el 21%. Un simbòlic 3% correspon als boscos de caducifolis.

L'espai agrícola és el segon àmbit que caracteritza el paisatge de la Garrotxa d'Empordà, amb el 27% de la superfície. Els conreus herbacis de secà tenen un domini gairebé absolut sobre la resta, amb un 24%. Tan sols un 2% correspon als fruiters de secà, essencialment l'olivera, i un 0,50% als herbacis de regadiu. A la vinya se li atribueix un 0,15%.

Per tant, la suma de la vegetació espontània més els espais agrícoles ocupa més del 99% de l'espai. La resta s'atribueix a l'espai construït i a les aigües continentals. Pel que fa a l'espai construït, integra els nuclis urbans, les infraestructures viàries, les urbanitzacions i les zones industrials i comercials.

La distribució dels usos no és homogènia. La superfície boscosa es concentra a la meitat occidental de la Garrotxa d'Empordà, on s'estén de forma pràcticament ininterrompuda. Aquesta gran massa es correspon amb els vessants orientals i septentrionals de la muntanya de la Mare de Déu del Mont, així com del reguitzell de serres secundàries que fan de contrafort. Queda delimitada, de forma orientativa, a l'oest de l'eix que uneix Terrades amb Queixàs passant per Vilarig, Cistella i Lladó. És el sector de relleus més imponents i escassament habitat. Aquest sector forestal està integrat, bàsicament, per masses arbrades mixtes amb composicions diferenciades en funció de l'altitud i de l'exposició, però també de la influència que hagin pogut

Grans usos i cobertes del sòl.

Font: Elaboració pròpia a partir de la cartografia d'usos i cobertes del sòl (ICC)

tenir factors antròpics previs com els aprofitaments silvícoles, l'abandonament dels conreus, el pastoreig o els incendis forestals. A l'obaga del Mont, entre els 600 i els 1000 m, al límit amb l'Alta Garrotxa, hi ha una cobertura mixta localitzada de faigs (*Fagus sylvatica*) i pi roig (*Pinus sylvestris*). Al seu voltant, però a cotes inferiors, hi dominen les masses mixtes de pinassa (*Pinus nigra*), alzina (*Quercus ilex*) i roure martinenc (*Quercus humilis*). Més cap a l'est i de manera molt més extensa, el major recobriment el constitueixen masses mixtes d'alzines, pinassa (*Pinus nigra* subsp. *salzmannii*), pi blanc (*Pinus halepensis*) i, a les zones més properes a la Muga, pi roig. Al sector més oriental d'aquesta massa forestal, que coincideix amb zones aturonades de menor entitat, més assolellades i temperades, el pi blanc és l'espècie que pren el protagonisme dins el paisatge forestal.

A l'est de l'eix que s'ha definit anteriorment, les masses forestals arbrades es fragmenten i s'alternen amb extensions de conreu força significatives. No obstant, la composició d'aquests retalls no difereix gaire dels ja citats, amb una preeminència del pi blanc per sobre de l'alzina. Pel que respecta a les pinedes de pi blanc es poden interpretar com pinedes sobre brolles quan els peus arboris són més esclarissats i les espècies arbustives del sotabosc creixen amb més força per la penetració de la llum solar.

Més al nord, una altra gran superfície forestal amb domini del pi blanc és la que s'estén a l'obaga de la muntanya de Santa Magdalena i de la serra de les Avalls, la qual arriba fins a les ribes de la Muga. Al sud d'aquests relleus la garriga guanya pes i les capçades arbòries s'esclarissen. Quelcom similar succeeix a la serra dels Tramonts i la muntanya del Roure, en el sector comprès entre Les Escaules, Biure i Molins.

Els boscos de ribera són clarament identificables al llarg dels cursos de la Muga, del Manol i del Ricardell. De forma més discreta també es troben mostres de vegetació de ribera a cursos menors com les rieres de Sant Jaume, de Rissec i de Fregabou. Aquestes comunitats

sobresurten més visualment quan travessen terrenys planers ocupats per conreus, pel contrast que es produeix entre ells i les riberes. És en aquests àmbits més humanitzats on s'ha substituït la vegetació original per la plantada d'altres espècies amb un major valor comercial de la seva fusta, com per exemple pollancre i plàtans. Això ha relegat el bosc de ribera a una franja encara més estreta a costat i costat del curs del riu. L'efecte de la vegetació de ribera sobre el paisatge es veu incrementat pels pronunciats meandres que descriuen tant la Muga com el Manol.

El sòl agrari s'estén especialment al sector sud-est de la Garrotxa d'Empordà, a les planes que davallen suaument cap al Manol. Al sector comprès entre Avinyonet de Puigventós i el nord-oest de Vilanant, l'espai ocupat pels conreus és més aclaparador, sense elements que trenquin la seva continuïtat més enllà d'alguns marges o el pas de petits escòrracs d'aigua. Més cap a l'oest, l'espai agrícola continua sent igualment predominant, tot i que es constaten algunes discontinuïtats més accentuades, ja sigui per la presència de retalls boscosos o pel pas de rieres amb cinyells forestals als seus marges. Aquest tipus de paisatge és el dominant als voltants de Cistella i de Lladó. En aquests entorns domina un mosaic agroforestal de conreus herbacis i petites clapes de bosc, amb parcel·les adaptades a un relleu irregular. El bosc guanya pes a l'oest, a l'àrea aturonada compresa entre Cabanelles i Crespià. A l'entorn de Llers, Terrades o Maià de Montcal i esporàdicament al llarg del curs de la Muga, hi ha algunes planes agrícoles de menor entitat.

La posició progressivament elevada de la Garrotxa d'Empordà respecte el pas dels principals cursos fluvials i la inexistència de grans regadius sistematitzats, fa que els conreus que prevalguin siguin els

Figura 11.13: La vegetació espontània recolonitza els camps abandonats a les serres calcàries que s'estenen entre Avinyonet de Puigventós i Llers.

de secà, amb produccions com el blat, la civada, l'ordi, el sorgo, espècies farratgeres com l'usarda, conreus llenyosos com l'olivera i, de manera molt més esporàdica, alguns retalls de vinya. Al municipi de Llers, allà on hi ha un major recobriment d'argiles, hi ha algunes plantacions de cirerers. No hi manquen extensions notables ocupades per prats i pastures. Als pobles riberencs es localitzen reduïts espais d'horts d'autoconsum, com els de Sant Llorenç de la Muga, Boadella, Les Escaules, Pont de Molins i Avinyonet de Puigventós.

Els masos s'escampen de manera dispersa pel conjunt de la Garrotxa d'Empordà i el seu perfil es retalla en els relleus aturonats, més densos a les àrees menys muntanyoses. Al voltant d'alguns d'aquests masos s'han bastit coberts i altres annexos que certifiquen la progressiva orientació ramadera de caire intensiu que han pres les explotacions.

Enmig dels paisatges agraris que s'estenen entre Avinyonet de Puigventós, al sud, i Llers, al nord, es defineix perfectament un sector més elevat no conreat, que coincideix amb els tossals de la Garriga. Les barraques i els llargs murs aixecats amb la tècnica de la pedra seca, així com els peus dispersos d'oliveres són indicatius de la intensa activitat agrària que es va viure fins a mitjans del segle XX. Un cop abandonades les oliveres el garric torna a ésser el protagonista del seu paisatge vegetal. Aquest paisatge vegetal s'alterna amb pinedes de pi blanc, brolles i llistonars, que són els prats secs per excel·lència. No hi manquen els fenassars, que ocupen els sols més profunds, sobre camps abandonats i planers.

La constitució calcària de la Garriga ha propiciat l'obertura de grans pedreres a cel obert que tenen una gran incidència sobre el paisatge d'aquest sector, sobretot en el seu vessant més oriental. És possible distingir cinc grans explotacions, majoritàriament concentrades al terme de Llers.

Les activitats extractives vinculades a les lleres fluvials han propiciat, paradoxalment, l'aparició de nous paisatges, una vegada s'ha procedit a la seva restauració. És el cas dels estanyols de Mas Margall, a l'oest d'Avinyonet de Puigventós, a les immediacions del Manol. Es tracta d'una antiga gravera de 20 ha, clausurada el 1983 i restaurada com a espai natural que conté tres petits estanys. Un cas de menor extensió dins l'àmbit de la Garriga és el de les basses del Terrisser, al terme de Figueres.

La majoria dels nuclis històrics mantenen la seva personalitat, la seva trama de carrers i els seus valors patrimonials lligats a l'arquitectura. En el cas de Llers, la voladura d'un polvorí, en finalitzar la guerra civil, ha redundat en l'existència de dues singularitats des del punt de vista del paisatge urbà de la Garrotxa d'Empordà i, probablement, dins el conjunt de les comarques gironines. D'una banda, disposar d'un nucli urbà encara parcialment destruït per efecte d'aquell conflicte i, de l'altra,

Figura 11.14: Oliverar a les immediacions de Llers.

la formació d'una trama urbana de nova planta al marge de la vella, el conegut com a Poblenou de Llers, que recorda molt l'arquitectura pròpia dels poblats de colonització.

Al costat dels nuclis històrics d'Avinyonet, Lladó, Llers i Sant Llorenç de la Muga s'han configurat alguns eixamples o creixements vertebrats per carrers rectilinis i habitatges unifamiliars.

Expressió artística del paisatge

La Garrotxa d'Empordà ha donat peu a diferents composicions literàries i pictòriques, no tan sols pels autors que hi han nascut o han tingut experiències vitals molt arrelades sinó per aquells que s'hi han trobat circumstancialment de passada. L'alternança de muntanyes, boscos, camps i cursos d'aigua, la petjada que ha deixat el patrimoni arquitectònic, la suggestió que evocuen alguns paratges, l'embat de la tramuntana o alguns fets històrics han esperonat la seva realització.

D'entre els autors amb vincles més intensos, es pot citar l'escriptor Josep Pous i Pagès, qui visqué a Avinyonet de Puigventós bona part de la seva vida. El 1912 es publica la seva novel·la més coneguda: *La vida i la mort d'en Jordi Fraginals*. L'obra se situa a les proximitats de Sant Esteve de la Vall, heterònim d'Avinyonet. El paisatge percebut no escapa als seus textos:

«La tarda moria dolçament. El sol, a punt de tombar la carena, coronava d'àuries resplendors els cims de les muntanyes. El poble fumava en el fons de la vall, arrupit en la verda rialla dels camps i de les hortes» (Pous, 1912).

En una altra composició, *Quan es fa nosa* (1904), Avinyonet pren el nom de Vilerta, emmarcada en el mateix quadre paisatgístic que l'anterior però ara descrit sota els efectes de la tramuntana desfermada:

«La tramuntana bufava furient [...] Feixes avall, escabellant les oliveres, baixava de la serra amb remors de monstruosa cavalcada, topava amb el punyal de cases de Vilerta, tan desvalgudes i arrupides tot vora del rost, entre els dos rius, enfellonida d'aquell entrebanc s'arremolinava parets amunt fins a les teulades, esgarrapava les teules, provant d'arrencar-les [...] empenyia les obertures foranes, malda que malda per obrir-les, feia dringar l'anella de totes les portes, bruelava en el canó de totes les xemeneies, regolfava en tots els carrerons i fugia enllà, xisclant i retorcent el brancatge despullat dels arbres.» (Pous, 1988).

Una mostra de la suggestió que provoca el territori i que té la seva traducció en nombrosos mites i llegendes populars queda aplegada en la recopilació en forma de poemari que fa Fages de Climent a *Les bruixes de Llers* (1924), que clou de la següent manera:

«Aspra vinya de Llers que el sol ha cuita
 erms desolats, blanquinosos pedrenys.

La font sap mites novells i la fruita
 ara endolceix els teus amples domenys.
 Ara la pau afranqueix la dreuera
 i et fa segur tot camí veïnal.
 Vila de Llers entre brancs d'olivera
 i de serment vincladís i malalt»
 (Fages de Climent, 1924)

Josep Pla descriu amb minuciositat a *Escrits Empordanesos* (1989a) esdeveniments tan colpidors com l'explosió de trilita que derrueix bona part del poble de Llers en acabar la guerra. No serà l'únic; Pep Collelldemont, a la guia *De Figueres al Pirineu* (1993) exterioritza les sensacions que li produeixen els contrastos del paisatge urbà entre el Llers vell i el Llers nou:

«Cada vegada que hi passo m'aturo al poble vell, que és Llers per a mi. L'altre em sembla un grup d'aquelles cases que en dèiem barates, construïdes als anys 50. És un poble amb tots els ets i uts, certament, amb església parroquial i casa de la vila. Però és tan difícil imaginar-se Llers com un poble nou, tenint en compte que el lloc té més de mil anys d'història... Per sort, el poble antic no ha mort, es veu gent pel carrer, hi ha botigues»
 (Collelldemont, 1993).

Montserrat Vayreda fa referències constants al paisatge de la Garrotxa d'Empordà. A *Els pobles de l'Empordà* (1984), va dedicar un poema a cada poble de la comarca. En el cas de Lladó recull la tradició dels pintors paisatgistes i cita la posició de pont que té entre la Garrotxa i l'Empordà:

«Lladó de les oliveres
 que onegen com les banderes
 sota les rauxes del vent.
 Vayredes i Llanereres
 n'han pintat les cabelleres
 d'un blau-verd, d'un gris turgent.
 [...] Lladó de l'àuria panotxa,
 que d'Empordà i de Garrotxa
 et fa poble liminar.
 L'ull del teu campanar sotja
 l'extensa plana on s'estotja
 l'aiguamarina del mar.»
 (Vayreda, 1984)

A nivell pictòric, faran del paisatge un objectiu privilegiat de les seves composicions autors com Faustí Gironella, Lluís Vayreda i Trullol, Marià Llanerera o Agustí Auquer i Sabater. Respecte Llanerera, serà el mateix

Figura 11.15: El Canigó s'aixeca en l'horitzó del paisatge observat des dels replans de Llers.

Josep Pla qui reconeixrà el protagonisme del paisatge en la seva obra: «La pintura de Llavanera és una conseqüència del seu paisatge, la creació d'un paisatge determinat». Mentrestant, a Vilanant, un altre pintor que abordarà la representació de paisatges, en aquest cas tocats per un cert ambient màgic, serà Joan Sibecas i Cabañó.

La Caula, amb la seva cascada, les seves coves i l'efecte de les seves aigües serà font d'inspiració de nombrosos escriptors, com Joaquim Moner, i també de pintors, com el dadaïsta d'origen francès, Marcel Duchamp. També Dalí visità la Caula i elaborà un dibuix on apareix el paratge. Justament, el 2005, la commemoració dels 40 anys del pas de Duchamp per la Caula serví de pretext per iniciar uns certàmens de poesia i *performance*, que se celebren a les Escaules i Boadella a finals d'estiu i que apleguen artistes, poetes, crítics i historiadors de l'art. Aquests certàmens anuals porten per nom La Muga Caula, una suma de dos topònims als quals se'ls dona, volgutament, la traducció de «Frontera Calenta».

Figura 11.16: Salt d'aigua de la Caula.

Valors en el paisatge

La Garrotxa d'Empordà és un territori poc poblat i amb una expansió urbana restringida als nuclis històrics que contribueix al manteniment del gruix dels seus **valors naturals i ecològics**.

La posició intermèdia de la Garrotxa d'Empordà entre la muntanya prepirinenca i la plana empordanesa fa que tingui una funció de connectivitat ecològica i paisatgística entre ambdós àmbits. Això es veu reforçat pel fet de disposar de diversos cursos fluvials que neixen a l'àrea i que dirigeixen els seus cabals cap a la plana, com és el cas del Manol. Aquests presenten uns atributs que els converteixen en potencials corredors ecològics entre la muntanya i la plana, fet que es reforça al no disposar de grans infraestructures hidràuliques que podrien ocasionar un efecte barrera.

Els vessants oriental i septentrional de la muntanya del Mont, fins a cotes que oscil·len entre els 350 i els 500 m es troben inclosos dins l'àrea PEIN de l'Alta Garrotxa. És una superfície molt reduïda tant des del punt de vista del conjunt de l'àrea PEIN com respecte el territori de la Garrotxa d'Empordà. No obstant, en ella s'inclou la capçalera del riu Manol així com 6 quilòmetres de les ribes del riu Muga compresos entre Albanyà i Sant Llorenç de la Muga.

La Garriga d'Empordà forma part del PEIN. Entre els valors naturals i ecològics, en aquest espai hi destaca la nidificació de l'esperver cendrós. De fet, a la garriga se citen 14 espècies d'aus incloses a l'Annex I de la Directiva d'Aus.

Un altre espai a tenir present des de la perspectiva ecològica és el dels estanyols de Mas Margall, al municipi d'Avinyonet de Puigventós, concretament a l'espai fluvial del Manol; ocupen una superfície d'unes 20 hectàrees. Es tracta d'una antiga gravera restaurada com a espai natural que conté 3 petits estanys, una salzeda, comunitats d'herbassars humits i jonqueres i una zona de pastura seca. L'espai deu el seu origen a l'extracció d'àrids que s'hi va realitzar aprofitant que la zona era una terrassa fluvial del riu Manol on, al llarg dels anys, s'havien anat dipositant materials al·luvials, emprats en el sector de la construcció. Aquest paratge està catalogat com a Refugi de Fauna Salvatge d'acord amb el que disposa la Llei 3/88, de protecció dels animals, del Parlament de Catalunya.

Una zona humida similar però més reduïda, situada en l'àmbit de la Garriga, és la de les basses del Terrisser, al paratge del puig de les Basses (Figueres).

A un altre nivell s'ha d'esmentar la inclusió parcial de dues àrees d'interès geològic. D'una banda la geozona 157 (serra de Mont-roig i encavalcament de Biure), un dels espais més valuosos com a recurs didàctic per la comprensió del que és l'estructura geològica del Pirineu.

En segon lloc, part de la geozona 158 (Boadella-La Salut de Terrades). Aquí s'ofereix una bona secció a través de la zona sud-pirinenca en contacte amb els materials paleozoics de la zona axial, de manera que és possible copsar la natura del sòcol, la inconformitat entre sòcol i cobertora i la natura de la cobertora. Per sota el cingle de Santa Magdalena i amagat entre la vegetació hi ha una làmina del període Cambrià on s'ha trobat el jaciment de fòssils més antics de Catalunya.

Al paratge de la font de Nabot (Vilanant) s'ubiquen dues alzines que estan catalogades com a arbres monumentals a escala catalana.

A banda de tots aquests espais protegits o inventariats, cal destacar altres espais d'interès natural i connector definits en el Catàleg d'Espais d'Interès Natural i Paisatgístic de les Comarques Gironines elaborat i editat per la Diputació de Girona l'any 2009. Aquests espais són: plans al·luvials de la Muga; plans de Palau i els Estanys; plans al·luvials del riu Manol; riera d'Àlguema; terraprim d'Empordà.

Molts dels elements del paisatge de la Garrotxa d'Empordà tenen un important **valor estètic**. Cal fer esment de l'efecte que crea la combinació agroforestal entre els camps de conreu i els retalls boscosos, allà on aquestes àrees apareixen més equilibrades, sobretot a la zona de la riera de Segueró, on els conreus es distribueixen en terrasses. També destaquen els camps agrícoles a les proximitats dels rius, com l'Àlguema, el Manol i la Muga, enteranyinats per vores, fileres arbustives o bosquines alternades amb camps de blat, ordi i civada. Són espais que a la primavera, amb la tramuntana, adquireixen una bellesa notoria amb els sembrats ondulats pel vent, de colors verds tacats del vermell de les roselles. D'aquests cursos fluvials, cal destacar la Muga, que forma una vall estreta, amb pocs espais de conreu o pastures, que es disposen linealment al llarg del curs del riu. Aquest tipus de vall també es pot trobar en altres indrets de les Comarques Gironines, principalment a l'Alta Garrotxa i a l'Alt Ter.

Per altra banda, també s'ha de referenciar la sensació de serenor, de maduresa i d'ordre equilibrat que transmeten les alineacions d'oliveres remuntant suaus turons i fondalades. Aquesta singularitat estètica és especialment present a l'entorn de Terrades, on també destaquen els conreus de cirerers que, juntament amb les oliveres i els boscos mixtos de pi i alzina, formen un mosaic cromàticament molt interessant, especialment a la primavera, quan floreixen els cirerers. En altres zones de la Garrotxa d'Empordà, també destaca l'efecte cromàtic que, en el moment de la floració, produeixen altres fruiters com els ametllers, i el contrast que es produeix a la primavera amb el blau intens del cel de tramuntana, el blanc del massís nevad del Canigó, com a fons escènic, les diverses tonalitats verdoses dels boscos i els conreus i els colors terrossos dels pobles, d'entre els quals despullen els seus campanars.

Un altre important valor estètic és el del moviment que descriu l'aigua, amb les tonalitats més contrastades, en raonades com gorges, salts

o rescloses; tot ell emmarcat dins entorns naturals de singular bellesa. D'aquest grup, possiblement el més ressenyable, per espectacular, sigui el del salt de la Caula (Les Escaules). Cal no oblidar, però, indrets com la Timba (Lladó), la resclosa del Colze (Boadella-Les Escaules), la resclosa del Grau (Sant Llorenç de la Muga) o el del pas del Portell al riu Fluvià, entre d'altres.

Algunes formes del relleu vertiginoses, amb ermites i construccions que les coronen, generen composicions en el paisatge difícilment defugibles de la seva dimensió estètica i que representen els fons escènics de la Garrotxa d'Empordà. És el cas de l'ermita de Santa Magdalena, situada dalt la muntanya homònima, al límit de l'abisme que s'obre pel seu vessant nord; també la vigilant silueta de la muntanya del Mont, amb tot el seguit de contraforts que davallen cap a la Garrotxa d'Empordà, o l'esperó rocallós de la Penya, a l'oest de Terrades.

D'entre les ermites existents dins els límits de la Garrotxa d'Empordà, destaca la capella primitiva de Sant Miquel de la Roca o del Portell a Crespià, enclavada dins d'una cavitat a la part superior d'un cingle de conglomerat que es precipita sobre el Fluvià. Des d'ella, diverses obertures a la roca ofereixen una vista privilegiada del riu al seu pas pel congost del Portell.

No menys interessants són els efectes estètics que es desprenen del paisatge de la garriga, amb la corrua de construccions de pedra seca, les quals, amb les seves tonalitats grisenques, despunten entre els verds de les oliveres, els pins i el garric.

Algunes composicions urbanes tampoc escapen a aquesta dimensió

Figura 11.17: La Muga al seu pas per Sant Llorenç de la Muga.

Figura 11.18: Camps de cirerers a prop de Terrades.

estètica, com la de Sant Llorenç de la Muga amb les seves fortificacions i el campanar de l'església, tot plegat emmarcat en un meandre a la riba esquerra de la Muga. És especialment apropiada la seva contemplació des de la torre de vigilància que guarda el pas del riu. Per altra banda, les poblacions com ara Lladó, Vilanant o Avinyonet de Puigventós segueixen el patró típic dels petits pobles agrícoles de la Plana d'Empordà. Es tracta de nuclis compactes, on la majoria de les cases tenen el pati tancat per murs d'obra arrebossats amb morter, i on només sobresurt el campanar.

Els **valors històrics** del paisatge que s'emplacen a la Garrotxa d'Empordà se situen fonamentalment en l'òrbita del patrimoni arquitectònic amb les seves diverses manifestacions temporals i tipològiques.

L'arquitectura medieval, ja sigui de caràcter religiós, civil o militar, té una àmplia representació a la Garrotxa d'Empordà. L'antiga canònica de Santa Maria de Lladó és una obra clau entre l'arquitectura religiosa. És el gran monument romànic del territori i suposa un dels cinc monuments romànics més sobresortints de l'Alt Empordà. A part d'aquesta peça proliferen esglésies rurals dels segles XII i XIII que presenten, amb poques variacions, un esquema força repetitiu: una nau amb absis semicircular, volta apuntada i un tipus de porta d'arcs en degradació sense gens o molt poca decoració. Santa Maria de Palau, a Sant Llorenç de la Muga, Santa Coloma de Cabanelles o Sant Martí Sesserres segueixen aquest patró. Santa Maria de Cistella ofereix un conjunt ornamental més ric emparentat amb el de Lladó. Altres temples romànics destacats són Sant Quirze d'Olmells (Llers), Sant Sal-

vador de Coquells (Vilanant), Sant Mateu de Vilademires (Cabanelles) o Sant Pere d'Albanyà, entre d'altres. Ja fora d'època, les formes romàniques populars, l'anomenat romànic d'inèrcia es troba a l'ermita dels Apòstols de Lladó i a la de Santa Magdalena, a Terrades. Aquestes esglésies solen ser el contrapunt paisatgístic de caire constructiu a l'entramat agroforestal on s'emplacen, si és que no constitueixen el centre de reduïts nuclis urbans.

En l'arquitectura de caire defensiu cal nomenar, per la seva vàlua, Sant Llorenç de la Muga, població remarcable per l'extensió i conservació dels elements de fortificació de la muralla: llenços de murs, torres i portals, a part del castell. És gairebé l'única població de l'Empordà que es pot comparar a les de guaita i defensa medievals que existeixen a les terres veïnes del Vallespir i el Rosselló. A Albanyà i a les Escaules també hi ha restes d'edificis defensius medievals.

Com a castells residencials gòtics o castells-palau, per la seva bona conservació, s'han de referenciar el de Palau-surroca, a Terrades, i el de Vilarig, aquest darrer amb sectors més antics i interessants reformes ornamentals renaixentistes.

En l'arquitectura civil, algunes construccions es relacionen amb vies de comunicació, com el pont Vell i el pont de Sant Antoni o del Grau, ambdós a Sant Llorenç de la Muga, o amb l'explotació de recursos, com els molins successivament renovats. L'exemple més arcaic i singular és l'anomenat Molí de les Puces, a les Escaules.

Deixant de banda les formes de l'arquitectura medieval, l'altre gran valor històric constructiu del paisatge de la Garrotxa d'Empordà el representen les construccions de pedra seca, preferentment a la Garriga,

Figura 11.19: Castell de Vilarig.

Figura 11.20: Serrador prop d'Albanyà.

però també a d'altres llocs com Biure. Amb pedra seca es construïren feixes, tancats, agulles per conduir aigües, camins d'accés i barraques. Les barraques foren la construcció més característica i la seva varietat és elevada; mentre algunes destaquen, d'altres estan encastades i amagades en una paret de feixa i no es veuen; mentre algunes semblen veritables fortalises, d'altres aparenten fragilitat. Solen distingir-se entre les d'arquitectura troncocònica i les d'arquitectura semiesfèrica. En l'àmbit de la Garriga es comptabilitzen més de 300 barraques, mentre que al terme de Biure n'hi ha identificades 49. També a alguns sectors de major pendent és possible distingir esglaonaments considerables de terrasses com el del solell de puig d'Arques a Biure.

Altres elements presents en el paisatge que denoten determinats processos històrics són els vinculats als aprofitaments fluvials, sobretot de la Muga, amb una successió de molins, minicentrals hidroelèctriques o farineres, bastits al llarg d'un període que va des de l'edat mitjana fins al primer terç del segle XX; d'altres recursos naturals com el glaç disposaren de construccions ostensibles com el pou de glaç de les Escaules; mentre que el tractament del ciment o de la roca calcària gaudirà d'alguns forns com els de Pont de Molins i els de les Escaules.

També cal destacar algunes vies de comunicació, com la carretera d'Avinyonet de Puigventós a Llers (GIP-5105) i la d'Avinyonet a Vilarig (GIP-5101), que segueixen el trajecte de corredors naturals d'arrel històrica, que amb el pas del temps s'han anat adaptant als nous sistemes de transport que havien de transitar-hi, però conserven, en la seva majoria, el traçat original i trajectòries semblants, així com elements arquitectònics d'elevat valor patrimonial.

En darrer terme, tot i que el paisatge no presenti aparentment cap mostra evident al respecte, en el territori de la Garrotxa d'Empordà s'emplacen alguns dels escenaris de les principals batalles que es van viure en el decurs de la Guerra Gran (1793-95), amb la invasió francesa de part de Catalunya, com la muntanya de Santa Magdalena i la muntanya del Roure (on va suposar l'abandonament del seu santuari). A l'entrada del recinte una creu de mides considerables, amb un basament de pedra, recorda amb un text en llatí molt antic, que allí va morir, el 20 de novembre de 1794, el comte de la Unión, Luís de Carvajal, general que comandava l'exèrcit contra els francesos.

Els trets distintius del paisatge actual de la Garrotxa d'Empordà són el resultat de les vicissituds que han travessat les activitats productives vinculades al sector primari. A ell es deu, doncs, la majoria de **valors productius** identificats.

Als terrenys més planers i als immediats als nuclis urbans l'activitat agrícola marca en bona mesura la fesomia del paisatge. Aquest fet permet una alternança d'espais agroforestals sobretot a les parts centrals i meridionals de la Garrotxa d'Empordà. Les produccions més comunes són els cereals de secà, com l'ordi, el blat i la civada. S'afegeixen els conreus farratgers, amb produccions com l'userda o herbes granades, a part d'alguns terrenys per a pastures. Les oleaginoses com el gira-sol i la colza, introduïdes recentment, ocupen un espai més testimonial. El conreu visualment més característic i de més llarga tradició, encara que no el més difós, és el de les oliveres, present en major o menor mesura a pràcticament tots els municipis de la Garrotxa d'Empordà. A sectors com Llers o Terrades els camps de cirerers són un bon complement als altres conreus. La vinya té una

Figura 11.21: Estanyols del mas Margall.

Figura 11.22: Santuari de la Mare de Déu de la Salut, a Terrades.

presència més acusada al sector nord-est, limítrof amb els Aspres, a municipis com Biure o Pont de Molins.

Els darrers anys s'han obert als municipis de les garrotxes un total d'11 cases de turisme rural (3 a Lladó i a Albanyà, 2 a Boadella i 1 a Maià, Avinyonet i Vilanant), un parell de càmpings (Sant Llorenç de la Muga i Boadella) i tres petits hotels (Pont de Molins, Sant Llorenç de la Muga i Terrades). A aquesta oferta relativament nova cal sumar-hi opcions d'allotjament amb llarg arrelament, com el servei d'hostatgeria que ofereix el santuari de la Mare de Déu de la Salut de Terrades.

Un aspecte que vincula valors productius amb paisatge és el que remet a l'explotació dels recursos hidràulics per a la mòlta de gra i, posteriorment, per a la generació hidroelèctrica. Les repercussions que té sobre el paisatge fluvial, amb la construcció d'obradors o centrals, canals i rescloses és innegable. Tot i que a l'actualitat cap d'aquestes instal·lacions funciona, el març de 2006 es va signar un conveni entre l'ajuntament de Boadella-les Escaules i ENDESA que ha de permetre, properament, la transformació en museu hidroelèctric de l'antiga central Molí de Baix o de Genover, situada al peu de les Escaules.

Com a **valors socials** del paisatge s'han d'esmentar, en primer lloc, el seguit d'itineraris que s'han confeccionat als darrers temps per permetre la seva freqüentació a peu i en bicicleta (projecte Itinerànnia i centre BTT Salines-Bassegoda) que estan contribuint a revaloritzar la descoberta dels paisatges que caracteritzen la Garrotxa d'Empordà.

Des de la perspectiva ambiental s'ha d'esmentar la restauració com a zona humida de les basses del Mas Margall (Avinyonet de Puigventós).

Figura 11.23: El poble de Llers (font: J.Cascales).

A part de recuperar-se els ambients propis de la zona humida, la intervenció ha inclòs actuacions per a l'ordenació de l'ús públic com el condicionament d'un aparcament a l'accés de la zona, unes taules i bancs, plafons didàctics i un parell d'observatoris per a les aus.

Tampoc es poden deixar de banda els indrets que envolten algunes fonts de llarg arrelament popular com les de la Palanca o de Palau a Sant Llorenç de la Muga, la font del Comú o d'Avall a Albanyà, entre d'altres.

Vinculat als cursos fluvials hi ha paratges privilegiats que, ja sigui per la seva frescor, per la seva tranquil·litat, per l'entorn natural o per l'abundància d'aigua han estimulat costums populars com anar a fer dinars, berenades o banys. El paratge dels gorgs de la Timba, al riu Manol i, sobretot, el del salt de la Caula, a les Escaules, en són els dos millors exemples.

Un territori amb els trets propis de les Garrotxa d'Empordà no s'escapa a la transmissió d'històries, llegendes i contes vinculats a fets sobrenaturals els quals solen emmarcar-se en indrets singulars que permeten una més fàcil suggestió dels sentits i de la ment. Més encara en societats fortament ruralitzades del passat on, el desconeixement de certs fenòmens, adobava el terreny de la imaginació. Els **valors simbòlics i identitaris** tenen doncs una important base històrica.

N'és ben conegut el cas de les bruixes de Llers, llegenda que Carles Fages de Climent immortalitzà en forma de versos a *Les bruixes de Llers* (1924). La combinació de les ruïnes dels nombrosos castells de Llers, la tramuntana, la vida pagesa i la religiositat popular donaren peu

a les més inesperades històries protagonitzades per aquests éssers fantàstics. Al llibre escrit per Ròmul Sans *El Ampurdán en el siglo XIX. Notas históricas* (1949), cita que les poblacions de la comarca que concentren més bruixes són les de Llers, l'Hortal i Boadella, totes elles a l'àmbit de la Garrotxa d'Empordà.

El pas de rius com la Muga però també l'existència de fonts, coves i molins seran indrets que estimularan altres històries de bruixes i d'altres éssers com les encantades o goges. D'aquestes últimes s'explica que durant la nit de Sant Joan surten de la cova per fer la bugada. Estenen la roba damunt de les plantes vora la riba de rius com la Muga. Si algun mortal aconsegueix sostreure una peça de roba tindrà sort tota la vida. Aquest raonament s'utilitzarà per explicar l'enriquiment inexplicable d'alguns masos al llarg de generacions, en referència a que algú dels seus membres aconseguí prendre una d'aquestes peces de roba.

En d'altres casos seran suposats fenòmens paranormals aplicables a llocs concrets durant dates més o menys reculades, com a Vilarig, a Boadella, a Biure o a Pont de Molins entre d'altres, amb la visió d'esperits, i amb el moviment o la transformació poc explicable d'edificis i elements de la vida quotidiana. Algunes tradicions de caràcter religiós, com el peregrinatge al santuari del Roure es remuntaran a fets sobrenaturals sobre la manera com fou trobada la imatge de la Verge o els miracles que va obrar.

Alguns dels indrets que desperten un major sentiment d'identitat per la pertinença a un lloc són, justament, els associats a tradicions religioses, com les vinculades als aplecs i romeries En el cas del santuari de la Mare de Déu del Mont, a més, s'afegirà, com a tret identitari, la silueta de la seva muntanya, identificable des de gairebé tots els punts de la Garrotxa d'Empordà, esdevenint-ne un dels principals fons escènics.

Algunes festes ajuden a fixar valors simbòlics, moltes de les quals tenen l'origen en alguna producció agrícola típica local. És del cas de les fires de la cirera que se celebren a Terrades pel mes de maig i a Llers pel juny, la fira del formatge a Lladó, el setembre, o la fira de la mongeta de Sant Llorenç de la Muga, el mes de març.

L'existència d'edificacions de tipus religiós els orígens de les quals es perden en els segles ha fomentat l'organització d'aplecs i romiatges des dels pobles de les rodalies. També ha servit per inspirar composicions literàries que exalten l'indret per les emocions que produeixen en l'individu, des de les estrictament religioses, a les de caire historicista, patriòtic, mitològic o folklòric. El més conegut d'ells, sense cap mena de dubte, és el santuari de la Mare de Déu del Mont que, tot i trobar-se al'Alta Garrotxa, és lloc d'aplecs i romeries provinents de municipis com Lladó o Cistella. L'any 1657 s'esmenta ja que 16 poblacions puguen a fer el seu «vot de vila» pels volts de Cinquagesma.

No obstant, és el santuari de la Mare de Déu de la Salut de Terrades i la

seva hostatgeria el que aplega una major devoció popular al conjunt de la Garrotxa d'Empordà a nivell de tota la comarca, fins al punt d'esdevenir patrona de l'Empordà.

Altres indrets on es fon el paisatge amb els elements religiosos i la tradició popular es troben al petit santuari de la Mare de Déu de Vida (Cistella), al ruïnós santuari del Roure (Pont de Molins), a l'esglesiola d'origen romànic de Sta. Eugènia (Avinyonet de Puigventós), al bosc del Mas Nabot (Vilanant) i a l'ermita dels Sants Apòstols (Lladó). En darrer terme, pel paper des del punt de vista religiós que ha tingut al llarg dels segles, però també per les seves influències i poder en l'àmbit econòmic i polític i per la seva vàlua patrimonial, s'ha de citar el clos monàstic de Santa Maria de Lladó.

Principals rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge

Una forma adequada d'introduir-se en els paisatges i territoris que componen la Garrotxa d'Empordà és mitjançant la xarxa de carreteres locals. Amb origen a la N-II, penetren vers l'oest ja sigui seguint el curs del Ricardell per Biure (GIV-5044) (itinerari 40, veure mapa 11.2), mitjançant la carretera que uneix Figueres amb Albanyà (GI-510, GI-511) (41) o remuntant la Muga per Pont de Molins, les Escaules i Boadella (GIV-5041 i GIV-5042). Opcionalment, des de Boadella es pot enllaçar amb la vall del Ricardell i visitar el poble de Biure (40), el paratge del santuari del Roure o ascendir a peu fins al castell de Mont-roig.

Si s'accedeix des del sud, la millor opció és a través dels diversos trencants que surten de la carretera N-260 (A-26), coneguda com a eix

Figura 11.24: Carretera GI-510, entre Llers i Terrades.

Figura 11.25: Ermita de Santa Magdalena.

pirinenc (4). En aquest cas, les vies de penetració són la d'Avinyonet de Puigventós (GIP-5101) (42), la de Lladó (GIP-5239) i, en darrer terme, la de Cabanelles i Sant Martí Sasserra (GIP-5237), amb opció d'ascendir, per pista asfaltada, fins al santuari de la Mare de Déu del Mont (43) i punt culminant de la muntanya del mateix nom.

Aquestes vies de comunicació fan possible una percepció suficientment ajustada dels trets naturals definitoris del paisatge, de les activitats agrícoles vinculades a produccions com l'olivera, els cereals de secà o, de forma més puntual, la vinya o els cirerers. Igualment es pot gaudir de les manifestacions del patrimoni construït que es concentren bàsicament a l'interior dels nuclis urbans històrics, però també a les formes que prenen les construccions de pedra seca a la garriga i, de manera aïllada, a ponts, masos, rescloses i fortificacions, entre d'altres.

Deixant de banda els circuits per carretera asfaltada, s'ha de dir que la Garrotxa d'Empordà tan sols és travessada per un únic itinerari pedestre de gran recorregut, el GR-2 (8), que va de la Jonquera fins Aiguafreda (Vallès Oriental). Per l'interior, hi ha un tram d'uns 30 kms que penetra per la vall del Ricardell, a les proximitats de Biure i que continua per Boadella, Terrades, Vilarig, Cistella, Lladó, els vessants de la muntanya del Mont i l'imponent casal del Noguera de Segueró (Maià de Montcal). Per tant, es pot dir que, tot i ser l'únic, permet recórrer d'extrem a extrem la Garrotxa d'Empordà, en sentit nord-est sud-oest.

Lligat amb el senderisme, la inclusió de la zona dins el projecte de senyalització de camins i itineraris conegut com Itinerànnia està permetent ampliar notablement la xarxa de recorreguts marcats que facilitin la descoberta a peu de molts dels paratges i paisatges propis de la Garrotxa d'Empordà. Per exemple, es pot enllaçar Lladó amb Sant Llorenç de la Muga (132) o també Vilarig amb Llers, i llavors arribar al Moli Nou per recórrer la Muga en direcció Pont de Molins o bé cap a Boadella d'Empordà (134).

Pel que fa als miradors sobre la Garrotxa d'Empordà, en destaquen dos: el del santuari de la Mare de Déu del Mont (1.124 m) (mirador 1, veure mapa 11.2) i l'ermita de Santa Magdalena (519 m) (39). El primer, tot i incloure's ja dins l'àmbit de l'Alta Garrotxa, ofereix una perspectiva completa dels relleus de la Garrotxa d'Empordà. Al seu torn, Santa Magdalena ofereix una panoràmica circular més completa, amb una perspectiva menys aèria però més cèntrica respecte a la que ofereix el mirador del Mont. Pel nord, la visió de la vall de la Muga des d'Albanyà fins Pont de Molins és privilegiada amb les serres pirinenques de l'Albera, les Salines, el Canigó (2.784 m) i les muntanyes de l'Alta Garrotxa com a fons escènic. Pel vessant sud, s'aprecia tota la gradació de la Garrotxa d'Empordà, des de la muntanya del Mont fins als relleus suaument inclinats cap al Manol.

Un altre mirador destacat és el de Sant Miquel de la Roca (76), situat al límit sud de la unitat, amb unes vistes especialment interessants dels Terraprimis i el Pla de l'Estany.

Amb perspectives més parcials sobre la Garrotxa d'Empordà es poden esmentar altres miradors d'abast més local com el castell de Montroig (270 m), la torre del castell de les Escaules (130 m), la torre de vigilància sobre el nucli urbà de Sant Llorenç de la Muga (220 m) i els vessants del santuari de Vida, a Cistella (200 m).

Dinàmica actual del paisatge

Les dinàmiques paisatgístiques de la Garrotxa d'Empordà són diverses. A la meitat occidental, al sector més forestal, l'accentuada tendència a l'abandonament de les activitats que tenen a veure amb l'explotació dels boscos ha conduït a una densificació i increment de la superfície arbrada. A aquest procés s'hi ha afegit el progressiu tancament de les explotacions agroramaderes, que tenen una rendibilitat limitada a causa de la manca d'accessibilitat i l'orografia. Tan sols romanen alguns espais oberts, ja sigui per conreus o per pastures, en replans suaus, sovint associats a algun veïnat, a pistes d'accés principals o a terrasses a prop de cursos fluvials. Aquest és el cas de Sant Martí Sesserres o de Ca l'Escolà (Cabanelles).

La intensa explotació dels alzinars en el passat, juntament al procés de successió vegetal dins àrees abandonades d'antics conreus i pastures, ha ocasionat que part de les masses forestals actuals estiguin constituïdes per pinedes de pi blanc més o menys denses, amb un sotabosc de brolla calcícola de romaní i bruc d'hivern. Aquest procés va en augment, fet que s'evidencia en la presència d'espais oberts encara no arbrats que denoten un abandonament relativament recent. L'única gran discontinuïtat forestal que ha restat al sector occidental és la dels conreus que s'estenen al llarg de l'estreta plana fluvial de la Muga, entre Sant Llorenç i Albanyà.

La tendència descrita redunja en una pèrdua de l'entramat agro-silvo-pastoral i en la generació d'un paisatge cada vegada més homogeni, que alhora augmenta el risc d'incendi. Tot i que els focs forestals espaiats permeten un rejuveniment de les masses forestals formades per pinedes de pi blanc, aquests dificulten la progressió dels alzinars, perpetuen les formacions piròfites i, si la freqüència és inferior als 15 anys, fins i tot s'amenaça la continuïtat de les mateixes pinedes. Això sense comptar les conseqüències que tenen els incendis per a la fauna i la protecció dels sòls. El darrer gran incendi es localitzà al municipi de Cistella l'agost del 2006 i cremà 270 ha. També hi ha vestigis d'incendis més antics a la muntanya de Santa Magdalena o als municipis de Boadella i Biure, entre d'altres.

Contràriament, a les àrees més planeres que ocupen el sector meridional de la Garrotxa d'Empordà i el voltant de Llers, continuen mantenint la seva fesomia agrària, amb conreus que cavalquen entre els cereals de secà, els farratges, les oliveres i, en menor mesura, la vinya. La morfologia del terreny ha possibilitat una major mecanització dels camps i un augment de la grandària mitjana de les explotacions, que s'han orientat a satisfer l'alimentació del bestiar. Així, als darrers temps l'activitat agrària ha estat marcada per un procés d'intensificació de les produccions ramaderes, fonamentalment la de porcí. El nombre de caps de porcí ha passat dels 13.000 de l'any 1982 als 51.000 de 1999. Pel mateix període, el boví s'ha incrementat dels 3.000 als 11.000.

La intensificació de la ramaderia és distingible visualment per l'obertura de granges i la instal·lació de coberts, sitges i altres annexos complementaris, sovint al costat de masos seculars. L'escassa qualitat dels materials emprats (generalment totxana) i la mida, de vegades excessiva, de les noves instal·lacions, està tenint un impacte important

Figura 11.26: Efecte dels incendis forestals al nord de Cistella.

Figura 11.27: Les granges constitueixen un element cada cop més freqüent en el paisatge rural.

en la desestructuració del paisatge rural. Malgrat tot, l'impacte més incisiu es produeix al subsòl. Així, les aigües subterrànies de diversos municipis de la Garrotxa d'Empordà s'inclouen dins zones vulnerables per contaminació per nitrats.

Des del punt de vista agrari, la zona que ja ha perdut pràcticament tota l'activitat és la de la Garriga. El seu perímetre, des de la perspectiva dels usos i cobertes del sòl és perfectament distingible sobretot pel sud i per l'oest, on el pas de la zona recoberta per la vegetació a la zona conreada és diàfan. A l'interior de la Garriga, algunes oliveres resten com a testimoni envoltades per les comunitats vegetals. Malauradament, s'estan perdent les construccions de pedra seca.

La solitud que avui dia respira la Garriga, des d'una perspectiva humana, tan sols és trencada per les grans pedreres de roca calcària que la flanquegen al límit oriental, just abans de descendir a la plana de l'Empordà pròpiament dita. Es tracta d'explotacions de grans dimensions situades als termes de Llers, Figueres i Avinyonet de Puigventós, de les que s'aprofiten els materials extrets tant per a la construcció com per les obres públiques. A força d'anys han obert immenses excavacions als tossals de la Garriga, la qual va reculant, en la mesura que progressen les pedreres. Per la seva orientació, disposada, en molts casos, cap a la plana altempordanesa més deprimida, són molt visibles a distància des del sector est. Aquest és el tipus d'impacte que, fins al moment, més ha pertorbat les peculiaritats del paisatge de la Garrotxa d'Empordà. A més, associat a aquest, cal citar l'efecte desagradable sobre el paisatge que infringeix l'afectació acústica d'una planta pel tractament del material i l'empolsegament de l'entorn.

En tot cas, si bé l'explotació de les pedreres ha anat en augment, s'ha d'assenyalar que el tancament d'altres activitats extractives, com part de les sorreres del Manol (Avinyonet de Puigventós), ha permès la seva reconversió a nivell paisatgístic, i la recuperació d'una zona humida: les basses de Mas Margall.

Des d'una perspectiva urbanística, cal dir que algunes localitats estan experimentant actuacions de rehabilitació dels seus nuclis històrics i petits eixamplaments. Aquestes noves extensions es basen en l'obertura d'alguns carrers que formen illes regulars, sobre els quals s'hi situen edificacions unifamiliars aïllades, com és el cas d'Albanyà, Lladó, Cistella, Terrades i Avinyonet de Puigventós. També hi ha algunes petites urbanitzacions residencials disperses als municipis de Sant Llorenç de la Muga i Llers. Aquest darrer municipi és el que presenta una estructura urbana més complexa, amb una diversitat de tipologies notable, fet que està vinculat a la seva proximitat amb Figueres. De fet, als municipis més propers a la capital empordanesa es fa palès un augment progressiu de la dinàmica immobiliària i també el seu efecte en la modificació del perfil paisatgístic dels nuclis urbans. En tot cas, l'escassa urbanització del territori i el fet que la població visqui agrupada, preferentment, en nuclis històrics i en els seus petits eixamples, fan que, fins al present, els impactes que han repercutit en el seu paisatge siguin menors que els d'altres zones molt més humanitzades.

L'execució de diverses infraestructures viàries i energètiques, tot i localitzar-se en un espai perifèric respecte la Garrotxa d'Empordà, incrementarà l'efecte barrera i de separació entre aquest àmbit i la plana de l'Alt Empordà, alhora que pot afectar la connectivitat ecològica entre el Manol i la Muga. Actualment s'està executant el tram Vilafant – Pont de Molins del TAV, amb la corresponent estació. Al costat del TAV

Figura 11.28: Conreus abandonats al sector de la Garriga.

es proposa la construcció del nou traçat pel tren convencional d'amplada ibèrica i a això s'hi afegeixen altres projectes que acaben d'iniciar o estan a punt d'iniciar-se, com la construcció d'un tercer carril de l'autopista AP-7, el desdoblament de la N-II/A-2 i les seves connexions amb la N-260/A-26 desdoblada i amb la ronda nord de Figueres.

Possible evolució del paisatge de la Garrotxa d'Empordà

La trajectòria de les dinàmiques seguides els darrers anys i les apreciables transformacions que s'estan produint a territoris veïns de la Garrotxa d'Empordà proporcionen algunes pistes del que podria ser una previsible evolució del paisatge d'aquesta unitat. A la zona forestal, cal esperar un tancament progressiu de la gran massa boscosa existent a la meitat occidental; tan sols trencada per la subsistència d'alguna explotació agroramadera aïllada. En un context sense intervenció humana caldria esperar que les grans formacions de pinedes de pi blanc tendissin gradualment cap als alzinars climàtics propis, d'acord amb els requeriments ambientals que es donen a l'àrea. No obstant, s'hauria d'estar amatent al risc potencial d'incendis forestals que afectessin aquestes formacions. En un context en que les formacions forestals són més continuades i homogènies, també és previsible que el fenomen dels focs tingui unes conseqüències en extensió més àmplies. L'afectació i la recurrència d'aquests incendis pot intensificar-se en funció de com s'acabin concretant possibles repercussions zonals vinculades al canvi climàtic.

Des de la perspectiva agrària, és previsible el manteniment dels conreus de secà i farratgers de les zones més planeres i accessibles obertes al riu Manol, així com d'alguns replans de Llers, Terrades, la vall de la Muga i la plana de Maià de Montcal. No obstant, són unes produccions que no escapen a les oscil·lacions del mercat i als requeriments que es puguin derivar de les polítiques de desenvolupament rural o de la PAC. La manca de relleu generacional de moltes d'aquestes explotacions pot comprometre la seva continuïtat a mig termini. La promoció de la comercialització i l'aposta per la qualitat d'algunes produccions, com l'olivera, els cirerers o els derivats ramaders, poden contribuir a la seva continuïtat i consolidació.

Pel que respecta a la previsió d'execució de grans infraestructures, l'eix mediterrani (AP-7 i futur traçat del TAV i l'A-2) transcorre per l'extrem est de la Garrotxa d'Empordà, a la zona de contacte amb la plana empordanesa, on enllaça amb l'eix pirinenc (A-26/N-260), el qual està previst desdoblant. La proposta feta per les administracions locals passa per la compactació de l'AP-7 i l'A-2, opció que sembla descartada. També es troba en una situació perifèrica respecte la unitat l'indret on s'està construint el nou centre penitenciari de Figueres i el futur traçat de la línia elèctrica de molt alta tensió (400 kV).

Tot i la posició perifèrica del gruix de les infraestructures citades, són indubtables les seves repercussions físiques futures en els paisatges de la unitat, especialment per l'obertura dels traçats així com la ubicació d'accessos i possibles serveis associats. Així mateix, és d'esperar un augment de la demanda d'àrids que redundi en l'ampliació del perímetre de les pedreres de la Garriga. De fet, ja s'han sol·licitat algunes autoritzacions per part de les empreses responsables. Com a contrapunt, als propers anys, s'haurà de constatar quina és la capacitat real que té el pla de gestió de la Garriga d'Empordà, promogut el 2005, per posar en valor aquest espai i per potenciar la seva preservació i coneixement.

Tanmateix està per veure la traducció que té sobre els municipis més immediats a Figueres (Llers, Avinyonet i Pont de Molins), la proximitat del tren d'alta velocitat i de la seva estació, especialment des de la perspectiva urbanística. En aquest sentit, caldrà verificar si s'acompleixen les expectatives de creixement contingut que proposa el Pla Director Territorial de l'Empordà (PDTE). No obstant, si s'atén als àmbits urbanitzables que assenyala el PDTE, alguns nuclis urbans podrien experimentar expansions notables si es compara amb les àrees ja edificades existents, especialment en els casos de Sant Llorenç de la Muga, Pont de Molins i Boadella. A això s'hauria d'afegir la possible aparició d'una urbanització *ex-novo*, de dimensions importants en un entorn forestal, com la vall de Santa Magdalena (Terrades), entre la muntanya del mateix nom i l'embassament de Boadella. En cas de confirmar-se la seva execució, seria l'extensió de sòl urbanitzable més gran que podria aparèixer en el conjunt de la Garrotxa d'Empordà.

Una altra dinàmica que pot influir en el futur del paisatge de la Garrotxa d'Empordà és la instal·lació de parcs eòlics, que se solen situar en les carenes de les serres, esdevenint visibles des de molts indrets. En aquest sentit, hi ha un parc eòlic autoritzat a la serra de Passamilà, al municipi de Biure, així com d'altres a la unitat veïna dels Aspres, com el de la Serra de l'Hoste, a Capmany.

També cal tenir presents els riscos de les inundacions, lligat a les grans avingudes com les que es produeixen a la Muga o al Manol durant episodis de precipitacions intenses. D'acord amb el mapa de delimitació de zones inundables per a la redacció de l'INUNCAT, confeccionat per l'ACA, es dibuixen espais potencialment inundables especialment amples a les ribes del Manol, al seu pas per Avinyonet de Puigventós.

D'altra banda, tot i la regulació exercida per l'embassament de Boadella, no es poden descartar inundacions a les zones més deprimides de la vall de la Muga entre la presa i Pont de Molins. Aquí s'inclouen el sector del nucli urbà de Boadella, limítrof al riu o alguns trams de carretera.

Finalment, cal tenir presents alguns riscos lligats a la dinàmica del relleu càrstic de la zona. Ja durant les obres del pont del TAV sobre la Muga, a Pont de Molins, van sorgir problemes lligats a la inestabilitat

dels seus fonaments. D'altra banda, caldrà prendre en consideració un estudi elaborat per l'Institut Cartogràfic de Catalunya l'any 2001 per a determinar la perillositat geològica dins el terme de Boadella-Les Escaules, on s'identifiquen àrees concretes on són factibles els desprendiments i caigudes de blocs; concretament, en un talús rocós al nord-est del nucli de Boadella, al marge esquerra de la Muga, i al sud-est del poble de les Escaules, en un sector encinglerat sobre la vall. També caldrà determinar la possibilitat que es produïssin fenòmens similars als descrits en relleus calcaris encinglerats, com els del vessant nord de la muntanya de Santa Magdalena o de la serra de les Avals, entre d'altres.

Avaluació del paisatge

Debilitats

- La pèrdua progressiva de la relació entre la societat local i la gestió forestal, amb escasses expectatives professionals pels seus habitants i la pèrdua dels beneficis que s'obtenen de l'extracció dels seus productes.
- L'existència de grans pedreres de roca calcària suposen un gran impacte tant pel paisatge com pels valors naturals i culturals de la zona de la Garriga. La construcció de grans infraestructures a zones

propres pot incidir en l'augment del seu perímetre o, fins i tot, repercutir en l'obertura de noves.

- L'abandonament dels espais agrícoles més perifèrics i marginals que afecta tant als vessants muntanyosos limítrofs amb l'Alta Garrotxa com a l'àrea de la Garriga, fonamentalment.
- Les fluctuacions del mercat i la incidència de polítiques sectorials, que generen incertesa sobre les produccions agrícoles que tenen una major implantació.
- La manca d'indicacions geogràfiques protegides o denominacions d'origen que emparin les produccions agràries locals des de la perspectiva de la qualitat i del seu origen geogràfic.
- Les figures de protecció i gestió dels espais d'interès natural o cultural no sempre es revelen com a prou efectives davant algunes amenaces.
- La manca de conservació d'alguns elements del patrimoni històric-artístic així com dèficits en la seva senyalització i integració en itineraris, els hi resta part del seu atractiu.

Figura 11.29: Pedrera a la carretera de Llers a Figueres.

Figura 11.30: Pineda al costat d'un camp abandonat a Llers.

Amenaces

- La proliferació de creixements urbanístics desproporcionats i gens articulats en relació a nuclis urbans històrics de reduïdes dimensions, en relació amb el traçat de grans infraestructures viàries a la perifèria immediata de la Garrotxa d'Empordà.
- L'aparició difusa de granges amb construccions o annexos poc integrats amb d'altres edificacions històriques, la desaparició de marges arbustius i arbrats i la contaminació de les aigües freàtiques.
- Un risc d'incendi forestal acusat que és estimulat pels trets microclimàtics locals (vent, eixutesa) i per l'abandonament de certes pràctiques agro-silvo-pastorals.
- La supressió de les pastures i els conreus enclavats en àrees més marginals i la seva incidència sobre elements del patrimoni i del paisatge com les construccions de pedra seca.
- La interrupció de connectors biològics i paisatgístics de caràcter fluvial i agroforestal pel traçat de grans infraestructures a la perifèria immediata de la Garrotxa d'Empordà.

Fortaleses

- L'escàs grau d'urbanització i l'absència de grans infraestructures a la major part del territori, ha afavorit el manteniment de les característiques naturals, històriques i culturals del paisatge.
- La presència d'espais d'interès natural variats, pròxims entre ells i alguns dels quals dotats de figures de protecció i gestió (Alta Garrotxa, ribes de la Muga i del Manol, Garriga, basses de Mas Margall, etc.).
- El ric patrimoni arquitectònic tant en els nuclis urbans històrics com als seus entorns rurals i naturals.
- L'existència del Consorci Salines Bassegoda, creat el mes de setembre del 2007, i que inclou gairebé tots els ajuntaments de la Garrotxa d'Empordà, pot facilitar l'obtenció d'ajudes per desenvolupar projectes mancomunats en els més diversos àmbits.
- La possibilitat d'aplicació de programes europeus relacionats amb àmbits com el medi ambient i el desenvolupament rural (Xarxa Natura 2000, PRODER).
- L'existència d'equipaments vinculats a la pràctica del turisme rural i a les activitats de natura (excursionisme, itineraris BTT, etc.).
- La valoració social creixent de paratges escassament considerats fins fa pocs anys: la Garriga, la Muga, el Manol, les zones humides o els vessants de l'Alta Garrotxa.

Figura 11.31: Granja adossada al nucli de Cistella.

Oportunitats

- La sensibilitat cada vegada més elevada d'una part de la població respecte el seu entorn, que pot estimular iniciatives socials per a promoure la seva conservació i per fer de contrapès davant hipotètiques actuacions que el poguessin posar en perill.
- La redacció d'una Carta del paisatge i d'una Agenda 21 de la Comarca de l'Alt Empordà, que engloben la major part dels municipis de la Garrotxa d'Empordà, permetrà definir acords i plans d'acció consensuats per la millora de la qualitat del paisatge, entre d'altres aspectes.
- Les iniciatives desenvolupades pel consorci de municipis Salines-Bassegoda per al foment del turisme, la millora del seu patrimoni cultural i la protecció de l'entorn natural, entre elles la redacció d'un catàleg de patrimoni natural i cultural, amb 181 indrets visitables que inclou aspectes com la senyalització.
- La promoció del turisme actiu en la que col·labora el centre de bicicletes tot terreny (BTT) Salines - Bassegoda, que ja ha senyalitzat 33 itineraris de dificultat diversa que faciliten la descoberta d'indrets tant d'interès natural com cultural.
- La presència de valors naturals, històrics i culturals és un element favorable per a la consolidació d'un turisme rural, cultural i de natura.

Objectius de qualitat paisatgística i proposta de mesures i accions

Els objectius de qualitat paisatgística (OQP) i la proposta de mesures (criteris) i accions que s'exposen a continuació són específics d'aquesta unitat de paisatge. Igualment, també són d'aplicació els definits per a tot l'àmbit territorial de les Comarques Gironines continguts en els capítols 13 i 14 de la present memòria (volum 1). Els poders públics i privats, així com els agents socials i la societat en general, han de vetllar pel compliment d'aquests objectius de qualitat paisatgística. El llistat de mesures (criteris) i accions són una proposta per assolir els OQP.

Objectius de qualitat paisatgística

- 11.1 Uns assentaments urbans de la Garrotxa d'Empordà, ordenats i que no comprometin els valors del paisatge que alberga, ni els valors dels espais circumdants.
- 11.2 Un paisatge fluvial de la Muga, el Fluvià i els diferents afluents i rieres com el riu Manol, preservat i mantingut en el seu rol de connectors ecològics i paisatgístics.
- 11.3 Un paisatge de secà valoritzat amb els seus principals elements estructuradors, com els murs de pedra seca i els cultius associats.
- 11.4 Un paisatge de boscos i vegetació espontània controlat i dotat d'eines de gestió i explotació.
- 11.5 Un paisatge de l'arquitectura medieval, amb alta densitat de castells, fortificacions i construccions religioses, restaurat i potenciat com a recurs didàctic i turístic.
- 11.6 Un sistema d'itineraris i miradors que emfatitzin les panoràmiques més rellevants i permetin descobrir i interactuar amb la diversitat i els matisos dels paisatges de la Garrotxa d'Empordà.

Criteris i accions

Propostes de criteris i accions dirigits prioritàriament a la protecció

- 11.1 Impulsar que els POUM dels municipis de la Garrotxa d'Empordà apliquin mesures de protecció i gestió del sòl als espais d'interès natural i connector dels plans al·luvials de la Muga; Garrotxa d'Empordà (sector meridional); Garrotxa d'Empordà (sector septentrional); Garriga d'Empordà i plans de Palau i els Estanys; plans al·luvials del riu Manol; riera d'Àlguema; terraprim d'Empordà (veure mapa 5 de la cartografia general).
- 11.2 Preservar el valor patrimonial de la carretera GIP-5105, d'Avinyonet de Puigventós a Llers i la carretera GIP-5101 d'Avinyonet de Puigventós a Vilarig. Ambdues són carreteres històricament ben inserides al territori i amb bones perspectives del paisatge de la Garrotxa d'Empordà i dels seus elements configuradors (murs de pedra seca, construccions defensives i masses boscoses, entre d'altres).

- 11.3 Preservar l'encaix entre els espais oberts i els nous creixements respectant la singularitat del paisatge en les estructures preexistents. El mosaic agroforestal de Terrades i les zones amb murs de pedra seca, són els espais que s'han de preservar prioritàriament.

Propostes de criteris i accions dirigits prioritàriament a la gestió

- 11.4. Garantir les continuïtats de les xarxes de drenatge i dels sistemes ecològics vinculats als cursos fluvials de la Muga, el Fluvià i els seus afluents.
- 11.5. Afavorir uns límits clars i de qualitat entre els espais urbans i els espais agraris, naturals o agroforestals, com és el cas del mosaic agroforestal de Terrades, de les perifèries evitant la ubicació d'activitats o instal·lacions no aptes en sòl agrícola per tal de preservar-ne la seva qualitat.
- 11.6. Garantir, en la mesura del possible, la bona integració paisatgística de tots els parcs eòlics i petites instal·lacions que es puguin crear a la Garrotxa d'Empordà.
- 11.7. El sector oriental de la unitat conté una de les zones amb major densitat de murs de pedra seca del territori, evidenciant el passat d'una agricultura de secà molt activa, i que actualment es troba en franca regressió. La vinya i l'olivera són els cultius predominants en zones com la Garriga i Biure, definint per a la seva rendibilitat nombroses feixes, camins, barraques i canals d'aigua, que esdevenen elements estructuradors i distintius d'un ampli sector de la unitat. És prioritari restaurar i promoure al paisatge de murs i altres construccions amb pedra seca com a manifestació històrica del caràcter productiu del territori i com a recurs turístic per la seva vàlua estètica i històrica.
- 11.8. Vetllar pel manteniment i recuperació dels paisatges de la pedra seca, així com pel seu inventari i inclusió dins dels catàlegs de béns a protegir dels POUM.
- 11.9. El relleu calcari de Garrotxa d'Empordà ha generat l'establiment de pedreres i altres activitats extractives a cel obert, i que incideixen inevitablement sobre el paisatge. La zona de Llers és un dels àmbits amb major densitat d'explotacions vinculades a l'extracció de materials, i on cal desenvolupar estratègies de gestió i control efectius tant en la seva fase d'extracció actual, com per assolir els processos de regeneració i restauració futurs.
- 11.10. A la Garrotxa d'Empordà hi ha una de les àrees amb més densitat de castells i fortificacions defensives del territori, especialment de procedència medieval i amb elevat valor històric. Cal restaurar i promocionar les fortificacions defensives existents com a patrimoni cultural específic de la Garrotxa d'Empordà.
- 11.11. Promoure el control i definició de les masses forestals per tal de reduir el risc d'incendi forestal. En aquest sentit, impulsar programes de gestió forestal amb herbívors (ruc, cabres, etc.) per a la gestió del sotabosc.
- 11.12. Mantenir i valoritzar les zones vinculades amb els cursos fluvials i les seves singularitats (saltants d'aigua, com el salt de la Caula, rescloses, canals o elements patrimonials com molins o infs i tot algunes minicentrals hidroelèctriques, etc.) com a punts emblemàtics dintre de la xarxa d'itineraris i espais associats amb el turisme.

- 11.13. Impulsar iniciatives que promoguin les vinculacions dels elements del patrimoni històric i arqueològic de principal interès i amb valor històric amb els itineraris paisatgístics com a suplement pedagògic de la xarxa de recorreguts.
- 11.14. Vetllar pel compliment dels acords i compromisos de la Carta del Paisatge de l'Alt Empordà. En el paisatge de la Garrotxa d'Empordà, són d'aplicació els següents compromisos (criteris i accions) específics i estructurants:
- 11.14.1. Desenvolupar una xarxa de rutes turístiques que connectin els paisatges del litoral amb els de l'interior i que fomenti els seus valors.
 - 11.14.2. Desenvolupar i divulgar rutes literàries lligades als paisatges de l'Alt Empordà.
 - 11.14.3. Dotar d'infraestructures d'interpretació del paisatge la xarxa de carrils bici als voltants dels principals cursos fluvials de la comarca.
 - 11.14.4. Promoure la creació de materials didàctics per difondre el coneixement de la diversitat dels paisatges de l'Alt Empordà i els seus valors entre la població escolar i la població en general.
 - 11.14.5. Crear una guia sobre els paisatges silenciosos de l'Alt Empordà.
 - 11.14.6. Promoure la protecció dels paisatges vitivinícoles, de l'olivera i els de la fruita dolça.
 - 11.14.7. Elaborar un programa de minimització de l'impacte de les àrees de recollida de residus en els nuclis de població i en els espais rurals.

Propostes de criteris i accions dirigits prioritàriament a l'ordenació

- 11.15. Evitar les extensions urbanes que modifiquin figures, perfils i escenaris urbans tradicionals, especialment en els nuclis amb fesomia singular de Lladó, Boadella d'Empordà, Sant Llorenç de la Muga, Avinyonet de Puigventós i Vilanant.
- 11.16. Els nuclis que pertanyen al patró d'assentament urbà tradicional de la Plana de l'Empordà, com Avinyonet de Puigventós i Vilanant o els nuclis amb fesomia singular de Lladó, Boadella d'Empordà i Sant Llorenç de la Muga, mostren estructures i perfils característics, perceptibles des de determinades àrees i recorreguts, els quals constitueixen fites paisatgístiques que tenen una relació directa amb els respectius fons escènics. En aquests casos el desenvolupament urbà tant de rehabilitació com de nova obra ha de respectar aquests perfils o imatges i impedir a través del planejament urbanístic l'aparició d'elements volumètrics que els desfigurin.
- 11.17. Elaborar un pla d'adequació i requalificació que permeti l'assignació de nous usos i activitats a les construccions de l'arquitectura medieval abandonades.
- 11.18. Pel que fa a la implantació de petites instal·lacions eòliques (parcs eòlics inferiors a cinc molins i de menys de 10MW) i en previsió de possibles futures implantacions de parcs eòlics amb posterioritat a l'execució dels parcs previstos a les Zones de desenvolupament prioritari (Ordre ECF/329/2010 de 9 de juny), es prioritzarà la localització dels molins en el corredor definit entre

l'autopista AP-7, la N-II i el TAV, en el tram comprès entre Figueres i la Jonquera amb la finalitat de reduir la incidència paisatgística dels aerogeneradors en el paisatge de la Garrotxa d'Empordà.

- 11.19. Promoure una xarxa d'itineraris paisatgístics i de miradors accessibles a peu o amb vehicles, on la percepció i interacció amb el paisatge és més àmplia i suggerent. Aquesta xarxa, que comprèn miradors i camins existents, i d'altres a consolidar, hauria de rebre, allà on correspongui, les actuacions necessàries de condicionament, senyalització, manteniment i difusió per tal de potenciar la funció de facilitar la percepció dels valors del paisatge i el coneixement del territori. Són els miradors de Santa Magdalena i Sant Miquel de la Roca, i els itineraris paisatgístics a peu o amb bicicleta del GR-2, Lladó-Sant Llorenç de la Muga i els motoritzats d'Agullana-Boadella, Biure-Pont de Molins, Llers-Sant Llorenç de la Muga, Avinyonet de Puigventós-Vilarig i Lladó – Mare de Déu del Mont (veure mapa 11.2, al final de la fitxa). Integrar el conjunt de miradors i itineraris al Pla territorial parcial de les Comarques Gironines.